

Л. Я. Клімуць (Магілёў)

АСАБЛІВАСЦІ САРМАЦКАЙ ІДЭАЛОГІІ НА БЕЛАРУСКІХ ЗЕМЛЯХ

Сармацкая ідэалогія адыгрывала выключна важную ролю ў функцыянаванні грамадскага, палітычнага і культурнага жыцця Рэчы Паспалітай. Асноўным яе пастулатам было паходжанне шляхецкага саслоўя ад племені сарматаў, што давала гэтаму саслоўю права на выключнае становішча ў дзяржаве. Але ці былі свае асаблівасці ў гэтай ідэалогіі ў дзвюх частках Рэчы Паспалітай?

Нягледзячы на агульнасць сармацкай ідэалогіі, нельга трактаваць шляхецкае грамадства Рэчы Паспалітай як аднародную масу. Т. Хжаноўскі выказвае думку, што ў XVII ст. існавала два сарматызмы: адзін — гэта сапраўдны сарматызм шляхты, другі — больш знешні сарматызм магнатаў [3, с. 11].

Гаворачы аб т.зв. несапраўдным сарматызме, Т.Хжаноўскі мае на ўвазе, што магнаты ніколі не заходзілі так далёка ў выкананні ўсіх сармацкіх правілаў, як гэта рабілі дробныя шляхціцы. Міф аб роўнасці паходжання і, значыць, роўных правах і аднолькавым становішчы ў грамадстве выкарыстоўваўся магнатамі, каб лабіраваць свае інтарэсы на сеймах і ў палітычным жыцці дзяржавы. Для дробнай шляхты гэты міф быў галоўнай састаўной часткай яе жыцця і той ідэалогіяй, якая кіравала ўсімі сферамі дзейнасці.

Цяжка сказаць, ці ўяўлялі магнаты абмежаванасць сармацкай ідэалогіі. Аднак трэба прызнаць, што нават калі іх успрыняцце было неадназначным, сарматызм адыгрываў значную ролю ў іх жыцці. Доказам таму — творы мастацтва, зробленыя па іх заказу, у якіх даследчыкі адзначаюць тыповыя для сарматызму рысы, і іх паводзіны ў паўсядзённым жыцці. Аднак бясспрэчна, што стыль жыцця, быт і культура магнатэрыі аказвалі велізарны ўплыў на жыццё і быт усёй шляхты дзяржавы.

Нярэдка жаданне дробнай шляхты службыць магнатам і імітаваць іх паводзіны і выгляд выклікала іранічнае стаўленне: «...не ведалі паны, як ім стаць адметнымі ад шляхты; якую б моду яны ні прыдумалі, неўзабаве бачылі яе на шляхце. Загадаў пан высадзіць сабе кунтуш навокал жэмчугам, шляхціц, хоць яму трэба было абдзерці з жэмчугу жонку і дачку, павінен быў таксама па-панску свой кунтуш аблямаваць... Прышпіліў пан да кунтуша якую багатую аздобу з брыльянтаў і іншых каштоўных камянёў — сын заможнейшага шляхціца тут жа выцыганьваў у маці, сясцёр, цётка, сваячак завушніцы, бранзалеткі, пярсцёнкі, з якіх рабіў сабе падобную форму, хоць і менш каштоўную аздобу» [6, с. 489].

Для дробнай шляхты ўзорам жыцця і традыцый з'яўляўся вясковы быт. У гэтым сэнсе яны адрозніваліся ад магнатаў з іх ідэаламі рыцарства. Вясковае жыццё супрацьпастаўлялася жыццю салдата, шляхціц — рыцару. Шляхціц у канфлікце паміж жаданнямі землеўладальніка і рыцара выбіраў вясковае жыццё і не заклапочанае сумненнямі шчасце. Разам з жывой апазіцыяй паміж магнацкім палацам і шляхецкім дваром набірала значэнне супрацьпастаўленне засценкаў — палацам, суровасці — раскошы, традыцыяналізму — модзе [5, с. 98].

Абарона саслоўных скарбаў ад магнатаў і апазіцыя элітарнай культуры двароў мелі, аднак, толькі характар унутранага канфлікту, яны падзялялі адзінае грамадскае саслоўе. У жыцці шляхціц кіраваўся грамадскім правам і стараўся не адыходзіць далёка ад культуры эліты. Працэсу супрацьпастаўлення спадарожнічае, такім чынам, працэс прыстасавання, і гэту паралельнасць супрацьлеглых памкненняў мы назіраем ужо ў раннім барока.

Пахвала памяркоўнасці і простасці — гэта маральная і філасофская заява; просты спосаб быцця быў бы пры гэтым сінонімам праставатасці, а такога погляду шляхта не прымала. Справа была не ў тым, каб звычайны землеўладальнік хадзіў у простым жупане і ботах з простаю скуру. Чалавек, які б літаральна ўспрыняў пахвалу жыццю суровых продкаў і хацеў бы тым узорам адпавядаць, выставіў бы сябе на смех людзям, быў бы, як піша Збылітоўскі, «як простыя вілы <...> а з яго кожны смяецца» [7, с. 28].

Супрацьпастаўленне сармацкай простасці і прыдворнай раскошы — гэта асноўная супярэчнасць барочнай культуры. У крытыцы раскошы адчуваецца і непрыязнасць да магнатэрыі, і непрыязнасць да чужаземных каштоўнасцяў, але таксама і захапленне гэтымі каштоўнасцямі. Вечная спрэчка наконт чужаземнай моды і сармацкіх традыцый, наконт культуры шляхецкіх засценкаў і панскіх двароў была дыскусіяй аб каштоўнасці наватарства і традыцыяналізму і глебай для фарміравання накірункаў развіцця народнай культуры са спалучэннем традыцый родных узораў і навізны замежных.

Калі разглядаць успрыняцце шляхтай ідэалогіі сарматызму ў цэлым, то трэба адзначыць, што адносіны магнатаў да гэтай ідэалогіі былі блізкімі да стаўлення сярэдняй шляхты. Інтэрэсы роду атаясамліваліся з паняццямі вольнасці, адданасці каталіцызму, служылі найлепшым апраўданнем маральных пазіцый; у вачах шляхты прыхільнасць да традыцыйнага сарматызму азначала тое ж, што патрыятызм.

З другога боку, ментальнасць магнатаў мела дваісты характар. Яна сапраўды грунтавалася на сармацкай канцэпцыі, якая вызначала кансерватыўны светапогляд вышэйшых слаёў шляхты. Але магнаты не цураліся іншаземных уплываў, асабліва ў тым, што датычылася іх паўсядзённага жыцця. Патранат мастацтва сведчыць не толькі пра жаданне весці раскошны лад жыцця, але і пра высокую адукаванасць шляхецкай эліты.

Такім чынам, сарматызм, як ён праяўляўся ў магнатэрыі, у многіх аспектах адрозніваўся ад сарматызму сярэдняй і дробных шляхціцаў. Аднак не зусім правільна супрацьпастаўляць раскошу эліты сарматызму. Сарматызм не абавязкова азначае простасць быту. Магчыма, ён проста па-свойму разумее раскошу. Для магната з добрай адукацыяй і міжнародным вопытам гэта магла быць арыентацыя на стыль жыцця, у прыватнасці быт, заходнееўрапейскіх двароў (хоць у сваіх рэзідэнцыях магнаты не цураліся старыны, праўда, маглі яе таксама выкарыстоўваць у палітычных мэтах); для сярэдняга ці дробнага шляхціца раскоша магла ўяўляцца зусім іншай, у прыватнасці ў раскошы іх традыцыйнага касцюма, на які часта аддавалі апошнія грошы.

Краевугольным каменем, які павінен быў трымаць грамадства разам, была хрысціянская вера. Але ні ў Вялікім Княстве Літоўскім, ні ў Кароне Польскай у XVI ст. не назіраецца адзінства ў рэлігійным жыцці. У гэты час у Польшчу і Беларусь прыходзіць Рэфармацыя. Сацыяльнай асновай пратэстантызму тут сталі магнаты і шляхта. У 1550—1570-х гг. адбываўся ўздым пратэстанцкага руху. У XVI ст. у ВКЛ замацавалася рэлігійная талерантнасць.

Контррэфармацыя ў краіне была паспяховай, яна ўсталявала т.зв. польскі каталіцызм, які характарызаваўся моцнай адданасцю ўсяму, што тычылася царквы і рэлігійных спраў, асабліва рэлігійных цырымоній. Можна нават сказаць, што тая набожнасць, якую культывавала Контррэфармацыя, і не толькі сярод вышэйшых саслоўяў, таксама паспрыяла распаўсюджванню сармацкіх ідэй. Сарматызм часта атаясамліваецца з рэлігійнай адданасцю і верай у цуды.

Сумесь знакамітай польскай набожнасці і ваеннага духу звычайна ўспрымаецца як аснова для сцвярджэння аб тым, што воіны былі не простымі салдатамі, а воінамі Хрыстовымі — крыжакамі. Але гістарычныя факты аспрэчваюць гэта сцвярджэнне. Хрысціянскі воін, «бастыён супраць язычнікаў», па ідэі Войцэха Дэмбалецкага [3, с. 24], ні ў якім разе не быў крыжаком і быць ім не мог. Н. Дэвіс ясна тлумачыць гэта ў сваёй гістарычнай працы: «Ідэя крыжовых паходаў, на самай справе, не магла быць папулярнай у Польшчы. Няверныя былі занадта блізка і яны былі занадта добра знаёмыя, а войнаў і без гэтага было дастаткова. Але яшчэ больш важна тое, што на працягу сярэднявечча Каралеўства Польскае само не раз падвяргалася нападам крыжакоў...» [4, с. 165]. Польскі каталіцызм, у адрозненне ад заходнееўрапейскага, вызначаўся не знешняй ваяўнічасцю, але, па выразу таго ж Н. Дэвіса, «велізарнай унутранай набожнасцю» [4, с. 170], якая суіснавала з рэлігійнай талерантнасцю.

Сарматызм часта атаясамліваюць з паланізацыяй хрысціянства. Адсюль выводзіцца ідэя польскага месіянства, хрысціянскага адраджэння і трансфармацыі народа. Ад пачатку на хрысціянства ў Рэчы Паспалітай ускладзена адказная місія адстойваць веру продкаў і абараняць усю хрысціянскую Еўропу, стварыць мір і сацыяльны парадак на зямлі.

Ідэя абароны хрысціянскай царквы моцна ўплывала на сарматызм, але гэта было ўзаемаўздзеянне. Часам гэты рэлігійны сарматызм набываў вельмі дзіўныя формы. Звычайны шляхціц уяўляў рай падобным да Рэчы Паспалітай, а дакладней, маючым тую ж палітычную арганізацыю, толькі на небе. Пекла таксама было дакладнай копіяй тагачасных рэалій і мела тую ж іерархію. Падзеі Свяшчэннай гісторыі адбываліся ў асяроддзі, знаёмым кожнаму шляхціцу, у асяроддзі, у якім ён жыў. Біблейскія персанажы насілі тое ж адзенне і мелі тыя ж звычаі, што і яны самі.

Уяўленне пра Рэч Паспалітую як пра апошні бастыён каталіцызму кіравала свядомасцю шляхты. Але яно спалучалася з ідэяй шляхецкай свабоды, якая вяла да ўспрыняцця сваёй дзяржавы як самага талерантнага месца на зямлі. Сапраўды, у стаўленні да рэлігіі і ў рэлігійных пачуццях сармацкай шляхты назіраецца супярэчлівасць, якую папросту абыходзілі без ніякіх тлумачэнняў. Даostatкова было проста аддана і патрыятычна выступаць за сваю краіну і сваё саслоўе і быць адначасова верным хрысціянінам. Відавочна, што шляхту не вельмі клапацілі гэтыя супярэчнасці.

У выпадку ВКЛ сітуацыя ўяўляецца асабліва складанай. Як ужо адзначалася, міф аб сармацкім паходжанні ахопліваў усіх прадстаўнікоў знаці Рэчы Паспалітай, нягледзячы на іх этнічную прыналежнасць. У XVI стагоддзі ён не браў у разлік і рэлігію. У шматэтнічнай дзяржаве, дзе знаць складалася з прадстаўнікоў розных канфесій, такая ідэалогія адпавядала самому ладу жыцця і адносінам да суседзяў і суайчыннікаў. Калі Польшчу можна было ўяўляць як апошні аплот каталіцызму, то ВКЛ не падлягае такому азначэнню. Гэта традыцыйна была шматканфесійная краіна. Хоць праваслаўная царква не мела такога моцнага ўплыву ў XVII стагоддзі, нельга забывацца, што некаторыя магнаты былі праваслаўнымі. Да таго ж уніяцкая царква таксама заваёўвае моцныя пазіцыі. Аднак ідэя аховы веры праяўляецца і

сярод насельніцтва ВКЛ, як сведчаць апісанні рыцарскіх подзвігаў. У той жа час нельга не адзначыць, што не ўсе прадстаўнікі ВКЛ згаджаліся з сармацкім міфам пра паходжанне шляхты. Войцэх Каяловіч, які пісаў на лацінскай мове, у XVII ст. падкрэсліваў лацінскі радавод шляхты ВКЛ.

Працягваючы гаворку пра сармацкі міф у ВКЛ, заўважым, што тут ён праяўляўся гэтаксама, як і ў Польшчы. Назіраецца адданасць рэлігійнаму рытуалу і апантанасць у яго выкананні. Ірацыянальнасць рэлігійных пачуццяў шляхты таксама вызначала іх свядомасць. Аднак сармацкі міф у ВКЛ не меў такой моцнай каталіцкай асновы. Напрыклад, праваслаўныя магнаты таксама заказвалі творы сармацкага мастацтва. Гэта даказвае, што сарматызм быў сапраўды ўсеабдымнай ідэалогіяй.

Для сармацкай шляхты ВКЛ бліжэй больш характэрнае для заходнееўрапейскага рыцарства ўспрыняцце хрысціянскіх ідэй. Евангельская пропаведзь любові і ўсеагульнай гармоніі застанеца толькі словамі, калі абаронца-рыцар не падтрымае яе сілаю сваёй зброі. Размова ідзе не аб абароне канкрэтнай канфесіі, а аб абароне хрысціянскіх ідэй і добра ўвогуле. Сармацкая шляхта біблейскія словы «меч духоўны» успрымала зусім канкрэтна.

Культура беларускіх зямель эпохі барока складвалася ва ўмовах поліэтнічнай, поліканфесійнай дзяржавы. Гэта накладвала свой адбітак як на рэлігійную свядомасць жыхароў ВКЛ, так і на сакральнае мастацтва гэтых тэрыторый. Самімі жыхарамі краіны талерантнасць успрымалася як натуральная рэч, якая адрознівае іх дзяржаву ў лепшы бок ад іншых і нават ад суседняй Польшчы.

Трэба таксама ўлічваць той факт, што падзел на канфесіі не заўсёды дакладна супадаў з этнічнымі ці сацыяльнымі падзеламі грамадства. Так, напрыклад, не ўся вярхушка шляхты была каталіцкай у XVII ст., не ўсе сяляне былі праваслаўнымі ці ўніятамі. Суіснаванне канфесій і культур вяло да дыялогу паміж імі, да ўзаемаўплываў, якія адбіваліся і на ментальнасці прадстаўнікоў розных канфесій і саслоўяў. Тое ж самае можна сказаць у дачыненні да ўспрыняцця ідэалогіі на беларускіх землях Рэчы Паспалітай. Яна заўсёды набывала нейкія адметныя рысы, як гэта адбылося і з рэлігійнай асноваю сарматызму. На землях ВКЛ, у адрозненне ад Польшчы, да канца XVII ст. больш важным з'яўляўся сацыяльны, чым рэлігійны аспект гэтай ідэалогіі. Адданасць саслоўю не асацыяравалася з прыналежнасцю да адзінай для гэтага саслоўя канфесіі. Толькі пачынаючы з канца XVII ст. на беларускіх землях моцна пачынаюць выступаць на першы план рэлігійныя моманты.

Шляхта ўспрымала сябе перш за ўсё як воінаў. Магнаты фактычна ўтрымоўвалі ўласныя арміі. Уласная армія падкрэслівала не толькі высокі статус у грамадстве, але і адданасць вайскавай справе. Шляхта ВКЛ успрыняла заходнееўрапейскую рыцарскую этыку і перапрацавала яе на свой манер, дадаўшы да яе непаўторны сармацкі каларыт. Рыцарскія ідэалы роўнасці і ўзаемадапамогі былі блізкія шляхецкаму светапогляду, а нарматыўны комплекс паводзін увогуле адпавядаў сармацкай мадэлі, напрыклад падтрымка царквы, імкненне да самапаказу. На тэрыторыі ВКЛ аб'ядноўваецца і ранні рыцарскі дух часоў сярэднявечча, і выхаваўчыя ідэі часоў Адраджэння. Як і ў еўрапейскім рыцарстве, падкрэсліваецца ідэя неабходнасці за свае сродкі забяспечваць сябе і сваіх падданных уісм неабходным для боя. А прыналежнасць да рыцарскага стану накладвае і адпаведныя сацыяльныя абавязкі.

Спробу акрэслення таго, якім павінен быць хрысціянскі рыцар, мы знаходзім у П. Скаргі. Ён вызначае тры мэты, за якія змагаецца жаўнер. Гэта па парадку: служба Айчыне, касцёлу і, нарэшце, здабыццё славы і пашаны [8]. Ён успамінае пра абавязковасць удзелу ў справядлівых (абарончых) войнах і ў войнах, на якія заклікае кароль. Увогуле Скарга заклікае да ўдзелу ў вайне «самай бяспечнай» (у маральным

сэнсе), г. зн. у вайне «з туркамі, паганцамі і іншымі нявернымі ворагамі Святога Крыжа і Касцёла Божага» [8].

Сярод шляхты ВКЛ доўгі час заставалася ўплывовай рыцарская ідэя, прыкладам чаму могуць быць паводзіны Багуслава Радзівіла, які, ваюючы на баку Карла X, не ўдзельнічаў у бітвах супраць польскага караля. Але ў той жа час уласнае войска сімвалізавала шляхецкую незалежнасць і права шляхты кінучь выклік каралю.

З развіццём сарматызму і мілітарызацыяй ідэалаў непасрэдна звязана і арыенталізацыя культуры і стылю жыцця вышэйшых і сярэдніх слаёў шляхты. З канца XVI ст. назіраецца ўсё большая зацікаўленасць шляхты ўсходнімі прыкладамі, асабліва ў знешнім выглядзе. Калі ў XVI ст. гэта цікавасць да ўсходніх матываў датычылася толькі асобных элементаў і не складала цэльнага светапогляду, то ў XVII ст. назіраецца ўжо тое, што можна назваць арыенталістычнай стылёвай пlynню. Паступова ў быт арыстакратыі, а затым і шырокіх слаёў шляхты ўваходзяць усходнія тавары, ваенныя трафеі, якія гаспадары з гордасцю дэманстравалі сваім гасцям.

Але арыенталізм у сармацкім разуменні — гэта не проста стылёвае запазычанне, а пышнасць і раскоша, якія адпавядаюць высокаму саслоўнаму становішчу чалавека. Для жыхароў Заходняй Еўропы раскошная вопратка і шыкоўныя рэзідэнцыі «польскіх паноў» атаясамліваліся з усходнімі густамі. Аксаміт, шоўк, шытыя золатам тканіны разам з дарагім футрам выкарыстоўваліся ў касцюме настолькі шырока, што нават турэцкага султана, які прымаў пасля Хоцінскай бітвы (1621) пасольства Ю. Збаражскага, уразіла аблічча дыпламатаў Рэчы Паспалітай [2, с. 75].

Разглядаючы арыенталістычныя тэндэнцыі, Б. Лазука нават адзначае, што своеасаблівы касцюм, які выпрацаваўся на тэрыторыі ВКЛ, быў сродкам падкрэслівання не толькі саслоўнай, але і нацыянальнай адметнасці: «...гэты варыянт касцюма ператварыўся для сярэдніх слаёў грамадства ў сведчанне пэўнай апазіцыі ў адносінах да каралеўскага двара, а ў вачах беларусаў, літоўцаў, украінцаў — у знак адрознення ад палякаў» [1, с. 84]. Аўтар мае на увазе, што ў ВКЛ існавалі асабліва сармацкага касцюма, адметныя ад польскага. Больш за тое, пашырэнне заходнееўрапейскіх узораў пры Жыгімонце III Вазе разглядалася сармацкай шляхтай як небяспечная для шляхецкай вольнасці з'ява [1, с. 84].

Гэта цікавасць да ўсходняй культуры, з аднаго боку, выцякае з натуральнай цікавасці да ўсяго экзатычнага, пышнага, якая была характэрнай для эпохі барока. З другога боку, гэта магло быць звязана з асобаю караля, як, напрыклад, у выпадку са Стэфанам Баторыям. Менавіта пры ім стаў папулярны кунтушовы строй. Арыенталізаваны касцюм для шляхціца, прыбыўшага ў Заходнюю Еўропу з Рэчы Паспалітай, быў сродкам сцвярджэння свайго «я» і адным з базісных фактараў, з дапамогаю якога ён ідэнтыфікаваў сваю адметнасць і этнічную і дзяржаўную прыналежнасць. Праўда, гэта не азначае, што багатыя магнаты, наведваючы іншыя краіны, паўсюль дэманстравалі, як яго называлі, польскі касцюм. Будучы людзьмі адукаванымі і жадаючы адпавядаць тагачасным густам, яны з'яўляліся пры каралеўскіх дварах, апранутыя па этыкету.

Але чаму ж шляхецкі строй і іншыя праявы матэрыяльнай культуры ў эпоху барока маюць такую моцную схільнасць да Усходу ў цэлым і такую цікавасць да ўсяго турэцкага ў прыватнасці? Калі ўспомніць, што ідэалогія сарматызму мела пад сабой у тым і ліку і рэлігійную аснову, то гэта здаецца яшчэ больш недарэчным. Менавіта не хрысціяне былі асноўнымі ворагамі сармацкай шляхты і менавіта супраць іх стаяў апошні бастыён хрысціянства ў Еўропе, як любілі самі шляхціцы называць сваю краіну.

Напэўна, сама ідэалогія сарматызму ўтрымлівае ў сабе гэту схільнасць да ўсходніх матываў. Сарматы былі ўсходнім паходжанню народам, а воблік турэцкіх воінаў здаваўся вельмі адэкватным для такога народа, ва ўсялякім разе некаторыя рысы. Для сармата натуральным было галоўнай характарыстыкай гістарычных зменаў лічыць пераемнасць і захаванне традыцый нават пры некаторай эвалюцыі. Таму тыя, хто насяляў сармацкія землі ў старажытнасці, атаясамліваліся з сучаснымі прадстаўнікамі ўсходніх краін, у прыватнасці з татарамі і туркамі, а іх воблік праецыраваўся на воблік старажытных продкаў шляхты Рэчы Паспалітай, а затым і на саму шляхту. Да таго ж турэцкія воіны лічыліся аднымі з лепшых у свеце. У сармацкім успрыняцці турэцкі воін адначасова быў і грозным праціўнікам, перамагчы якога — вялікі гонар, і ідэалам салдата, які можа здзейсніць сапраўдны цуд на полі бою. Многія прадстаўнікі шляхты захапляліся і турэцкай зброяй, і ўменнем туркаў валодаць ёю, іх адданасцю камандзіру і апантанасцю ідэяй. Не мае значэння, што ў дадзеным выпадку гэта ідэя была мусульманская. Да таго ж турэцкі касцюм у вачах шляхты сімвалізаваў ваенную перамогу, як быццам быў зняты ў палоннага ворага.

Такая поліканфесійная дзяржава, як ВКЛ, магчыма, з яшчэ большай лёгкасцю ўспрымала чужаземныя, не хрысціянскія ўплывы, чым тэрыторыя Кароны Польскай, дзе арыенталізм праяўляецца больш сціпла. Усходняя культура на тэрыторыі ВКЛ займала сваё асобнае месца. Яшчэ з часоў Вітаўта жыхары ВКЛ былі знаёмыя з мусульманскай культурай, яны штодзённа праходзілі побач з мячэццю на вуліцах свайго горада і, мабыць, па-суседску пераймалі характэрную для ўсходніх народаў любоў да раскошы, бліскучых упрыгожанняў і павагу і сапраўдную любоў да зброі, асабліва шаблі. Важна яшчэ адзначыць і той факт, што доўгае суіснаванне розных канфесій на тэрыторыі ВКЛ, незалежна ад іх месца ў дзяржаўнай іерархіі, выходзіла своеасаблівы менталітэт, адметны лёгкім засвойваннем усяго, што здавалася прывабным, незалежна ад яго паходжання.

Для барока як стылю (прычым усеабдымнага, які праяўляецца не толькі ў мастацтве, але і ў іншых сферах жыцця чалавека) характэрны дуалізм. Дуалізм як раўнапраўнае суіснаванне двух розных пачаткаў найбольш яскрава відавочны ў разнастайных відах мастацкай прадукцыі. Але паколькі ідэалогія сарматызму атрымала поўнае развіццё менавіта ў эпоху барока, яна таксама не магла пазбегнуць дуалізму. Таму ў сарматызме дзіўным чынам пераплятаюцца супрацьлеглыя ідэі і ўстаноўкі, напрыклад, адданасць хрысціянству спалучаецца з захапленнем і імітаваннем некаторых праяваў не хрысціянскай культуры.

Яшчэ адной рысай прыхільнікаў сармацкіх ідэй, якая выцякала з самой гэтай ідэалогіі, была адданасць традыцыям, а значыць, свайму роду і продкам. Гонар за мінулае і гонар за прыналежнасць да адпаведнага роду былі састаўной часткай таго кансерватызму, які відавочны ў заказных творах мастацтва і стаў адметнай рысай сармацкага стылю.

Такім чынам, арыенталізацыя матэрыяльнай культуры Рэчы Паспалітай у цэлым і ВКЛ у прыватнасці і арыенталізацыя і мілітарызацыя шляхецкіх ідэалаў з'яўляюцца не выпадковай тэндэнцыяй, а вынікам натуральнага развіцця. Культываванне воінскага ідэалу вяло да ўзмацнення акцэнта на воінскія здольнасці ў чалавеку. Ідэя абароны Радзімы таксама патрабавала актывізацыі гэтых здольнасцяў. У гэтай сувязі на першы план выходзіць ахоўная функцыя сарматызму, якая праяўляецца не толькі ў адданасці традыцыям, але і ў свядомым супрацьпастаўленні сябе суседзям з дапамогай арыенталістычных матываў. У той

жа час арыенталізацыя таксама натуральна вынікае з развіцця сарматызму з яго патрыятычна-ахоўнымі функцыямі і разумення шляхтай асаблівага становішча сваёй дзяржавы на мяжы з не хрысціянскім светам.

ЛІТАРАТУРА

1. **Лазука, Б. А.** Беларускае барока. Гісторыка-тэарэтычныя праблемы стылю / Б. А. Лазука. — Мн.: Беларусь, 2001. — 143 с.
2. **Хадыка, А. Ю.** Непаўторныя рысы: з гісторыі беларускага партрэта / А. Ю. Хадыка, Ю. В. Хадыка. — Мінск.: Навука і тэхніка, 1992. — 144 с.
3. **Chrzanowski, T.** Wędrówki po Sarmacji Europejskiej / T. Chrzanowski. — Kraków, 1988. — 336 s.
4. **Davies, N.** God's Playground. A History of Poland in Two Volumes. Volume 1. The Origins to 1795 / N. Davies. — Oxford, 1981. — 605 s.
5. **Hernas, Cz.** Barok / Cz. Hernas. — Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN, 2002. — 742 s.
6. Kitowicz, J. Opis obyczajów i zwyczajów za panowania Augusta III księdza Kitowicza; wstęp M. Dernałowicz; [red. naukowa, koment. i wybór il. Z. Goliński]. / J. Kitowicz // *Obraz Polaków I Polski w XVIII wieku*, v. 9. — Warszawa: Państw. Inst. Wydaw., 1985. — 520 s.
7. Niektóre poezje Andrzeja i Piotra Zbylitowskich. — Kraków: wyd. K. J. Turowski, 1860. — 55 s.
8. **Skarga, P.** Kazania sejmowe / P. Skarga // Biblioteka literatury polskiej w Internecie [Electronic resource]. — Gdańsk, 2001 — 2003. — Mode of access: <http://monika.univ.gda.pl/~literat/skarga/index.htm>. — Date of access: 25.04.2006.